

31. januar 2005

Udarbejdet af tovholder og sekretærgruppen med indlæg fra arbejdsgruppens medlemmer.

Agenda 21 arbejdsgruppens rapport til styregruppen

1	Skematisk resumé af Agenda 21 gruppens forslag	3
2	Indledning	5
2.1	Kommissorium.....	5
2.2	Gruppens sammensætning.....	6
2.3	Gruppens arbejdsform.....	6
3	Strategi- og handlingsplan	7
3.1	Indledning.....	7
3.2	Visioner for nationalparkens bidrag til udvikling og gennemførelse af de lokale Agenda 21 strategier.....	7
3.3	Geografisk afgrænsning af en nationalpark på Syddjursland.....	8
3.4	Handlingsplan på kortere sigt.....	9
3.4.1	Handlinger for hele nationalparken.....	9
3.4.2	Konkrete forslag til, hvordan en nationalpark kan bidrage til at.....	9
3.5	Det lange sigt: Pejlemærker/mål/delmål.....	15
4	Status og udviklingsmuligheder	16
4.1	Lokal Agenda 21 strategi.....	16
4.2	Status for Agenda 21 arbejdet i de 2 kommuner.....	16
4.2.1	Rønde Kommune.....	16
4.2.2	Ebeltoft Kommune.....	18
4.3	Beskrivelse af initiativer/projekter, som er igangsat i pilotprojektperioden.....	19
4.3.1	Idéoplæg.....	23
4.3.2	Netværksdag for pædagoger og lærere.....	24
4.3.3	Fem spørgsmål til borgerne - fra Agenda 21 gruppen.....	26
4.3.4	Naturakademiet Mols.....	26
4.4	Eksisterende viden om børn og unges nuværende aktiviteter i området og deres ønsker til friluftsliv, undervisning, oplevelser m.v. i området.....	27
4.5	Beskrivelse af vigtige forhold, der er styrende for områdets tilstand og udvikling.....	29
4.5.1	Supplerende forslag til hvordan nationalparken kan fremme en bæredygtig udvikling.....	29
5	Bilag	32
6	Referencer	32

1 SKEMATISK RESUMÉ AF AGENDA 21 GRUPPENS FORSLAG

Emne – tema	Forslag	Bemærkninger
Den geografiske afgrænsning af nationalparken	<ul style="list-style-type: none"> - Undersøgelsesområdet. - Helgenæs. 	En naturlig del af nationalparken.
Mindskelse af miljøbelastning og fremme biologisk mangfoldighed	<ul style="list-style-type: none"> - Understøtte debat og konkrete projekter. - Naturformidling og naturplaner for bl.a. sommerhusområder. - Affaldshåndtering: Øget kilde-sortering og genbrug. - Vurdering af alle aktiviteter i den offentlige sektor. - Fremme bæredygtigt landbrug. 	<p>Idékatalog.</p> <p>Gå nye veje sammen med lodsejerne.</p>
Fremme af bæredygtig byudvikling	<ul style="list-style-type: none"> - Indførelse af Grøn Liste Butik og Grøn Butik. - Indsats fra erhvervslivet for det vilde dyre- og planteliv i byerne. - Skærpede miljøkrav til nybyggeri. - Støtte til alternative energiformer - Involvering af beboere og grund-ejerforeninger i at udvikle et grønt og bæredygtigt nærmiljø. - Forbedring af den kollektive trafik og gå- og cykelstinet. 	
Inddragelse af befolkningen og erhvervslivet i det lokale Agenda 21 arbejde	<ul style="list-style-type: none"> - Skabelse af nye fora og netværk og anvendelse af eksisterende fora til dialog. - Inspiration til erhvervslivet til at fokusere på en bæredygtig udvikling. - Nedsættelse af lokale arbejdsgrupper inden for relevante emneområder. - Aktivt medspil fra nationalpark-administrationen i det lokale Agenda 21 arbejde. 	Også på tværs af traditionelle samarbejdsrelationer
Fremme af en helhedsorienteret indsats	<ul style="list-style-type: none"> - Formulering af en strategi og handleplan for udvikling af bæredygtig turisme i nationalparken. - Prioritering af Den Grønne Nøgle for overnatningssteder. - Nye tilskuds- og støtteordninger. - Begrænsning af miljøgener fra landbruget og fremme af miljøvenlig, dyrevenlig og egnstypisk produktion. 	I overensstemmelse med kravene i EUROPARCs charter for bæredygtig turismeudvikling

<p>Understøttelse af natur-, kultur- og miljøbevidstheden i lokalområdet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Videreførelse af netværk af lærere og pædagoger, der arbejder med natur og miljø. - Dannelse af tværfaglige netværk - Give børn og unge ansvar for aktiviteter i nationalparken. - Oprette brugerråd bestående af børn og unge. - Prioritere natur- og miljøvejledning for børn og unge højt. - Synlige, fysiske projekter, mens vi venter på nationalparken. - Oprettelse af børneråd/ungdomsråd. - Tilmelding til Grøn Flag Grøn Skole. - Etablering af bl.a. sansebæde, grønne uderum, grejbanker, bedre levesteder for dyr og planer på skoler og børneinstitutioner. - Agenda 21 handleplan for skoler og institutioner. - Tilmelding til Friluftsrådets pilotprojekt om børn, natur og miljø i daginstitutionerne. 	<p>Sparringspartner for nationalparkens forvaltere. Skoletjeneste. Undervisning ude i nationalparken. Følge op på den interesse som grupper af børn og unge har vist pilotprojektet.</p>
<p>Organisation</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Opbygning og understøttelse af netværk og fora. - Borgerhøringer. 	<p>Også på tværs af traditionelle samarbejdsrelationer</p>
<p>Naturformidling:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Målgrupper - Fysiske rammer - Form - Temaer 	<ul style="list-style-type: none"> - Vigtigste målgruppe: Børn og unge fra området eller på besøg. - Et eller flere større formidlingscentre. - Mindre, evt. mobile, enheder. - Miljøvenlige, primitive overnatningspladser. - Personlig formidling – lokale borgere og vejledere. - Gør- det- selv formidling. - Ansvar over for naturen, beskyttelse af natur og miljø, bæredygtighedsbegrebet. 	
<p>Naturovervågning</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Inddragelse af befolkningen. 	
<p>Tilskuds- og støtteordninger</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Målrettet brug af gamle og nye støtteordninger til at fremme en bæredygtig udvikling. 	

2 INDLEDNING

Agenda 21 betyder en dagsorden for det 21. århundrede og er en international handlingsplan for en bæredygtig udvikling i vort århundrede.

Begrebet ”bæredygtighed” kom første gang på den globale dagsorden i en rapport om miljø og udvikling fra FN’s Brundtlandkommission, ”Vores fælles fremtid” fra 1987. I rapporten defineres bæredygtig udvikling som:

” en udvikling, som opfylder de nuværende generationers behov uden at bringe fremtidige generationers mulighed for at opfylde deres behov i fare – en udvikling, der omfatter såvel miljømæssige, økonomiske som sociale hensyn”.

Når de globale udfordringer - at sikre vores natur og miljø, jordens klima og skabe bedre vilkår for verdens befolkning – skal løses, er det vigtigt at starte i de enkelte lande, og hos det enkelte menneske. Vi har alle et ansvar overfor udviklingen i verden og må sammen tage stilling til, hvordan vi vil handle i hverdagen, så udviklingen går i den rigtige retning.

Bæredygtighed defineres ud fra forskellige synsvinkler:

- Den miljømæssige synsvinkel: Det vil sige menneskers forhold til natur og miljø.
- Den sociale synsvinkel: Det vil sige menneskers forhold til hinanden.
- Den økonomiske synsvinkel: Det vil sige menneskers forhold til økonomien i samfundet.
- Den institutionelle synsvinkel: Det vil sige hvordan vi kan ændre samfundets institutioner i en bæredygtig retning, f.eks. offentlige institutioner så som ministerierne, de kommunale og amtslige forvaltninger m.fl. Men ”institutioner” kan også betyde menneskers personlige vaner og forbrugsmønstre.

Lokal Agenda 21 er en amtskommunes eller kommunes bidrag til en bæredygtig udvikling i det 21. århundrede. I lokal Agenda 21 strategien skal der arbejdes helhedsorienteret, tværfagligt og langsigtet, og befolkning, virksomheder og foreninger skal inddrages i arbejdet. Vi skal komme med forslag til, hvordan vores forhold til miljøet, forhold mellem mennesker, økonomi og samfundsmæssige institutioner skal være, for at vi kan kalde det bæredygtigt.

2.1 Kommissorium

Agenda 21 arbejdsgruppen har til opgave at komme med forslag til, hvordan en nationalpark i al almindelighed kan bidrage til en bæredygtig udvikling, og hvordan den konkret kan bidrage til gennemførelsen af Rønne og Ebeltoft kommuners lokal Agenda 21 strategier, dvs. stille forslag til, hvordan en nationalpark kan fremme natur-, kultur- og miljøbevidstheden i lokalområdet.

Arbejdsgruppen skulle specielt - men ikke udelukkende - rette blikket mod børn og unge.

./. Arbejdsgruppens kommissorium vedlægges som bilag 1.

2.2 Gruppens sammensætning

Arbejdsgruppen har været åben for alle interesserede. Dato, tid, sted og dagsorden for gruppens møder har været annonceret i de lokale ugeaviser og på projektets hjemmeside, hvor et kort referat af gruppens møder også har kunnet læses. Indkaldelse til gruppemøder er endvidere sket med e-mail til de deltagere, som har oplyst en e-mailadresse.

Forud for arbejdsgruppens 1. og 2. møde i februar og marts 2004 blev alle børne- og ungdomsrelaterede institutioner, foreninger og organisationer i Rønne og Ebeltoft kommuner skriftligt inviteret til at deltage i arbejdsgruppen.

Der har deltaget mellem [4 – 18] personer i gruppens møder, bortset fra gruppens 1. møde, hvor der var 40 deltagere.

2.3 Gruppens arbejdsform

Gruppen har i perioden februar 2004 – februar 2005 afholdt i alt 9 møder.

Gruppen har arbejdet med de emner, som deltagere i arbejdsgruppen selv beskrev på det første møde inden for rammerne af gruppens kommissorium. Arbejdet, der har været projektorienteret og er foregået i dialog med borgerne, har fundet sted både på møderne, på en netværksdag og ved hjælp af ildsjæle uden for møderne. Medlemmer af gruppen, tovholderen og eksterne sagkyndige har bidraget til arbejdet med indlæg om borgerinddragelse og -deltagelse, bæredygtig turisme, netværksdannelse, Grønne butikker og baggrunden for lokal Agenda 21.

En nærmere omtale af gennemførte projekter findes nedenfor under afsnit 4. Gruppen har bl.a. stået for afholdelsen af to Åbent Hus arrangementer, en konkurrence med børn og unges ønsker og visioner til natur, miljø og friluftsliv i en nationalpark, samt en netværksdag for pædagoger og lærere i de to kommuner. Den samlede borgerdeltagelse i de 4 arrangementer har været på over 500 mennesker. Gruppen har synliggjort sit arbejde gennem presseomtale i lokale og regionale aviser og indlæg på pilotprojektets hjemmeside.

3 STRATEGI- OG HANDLINGSPLAN

3.1 Indledning

Arbejdsgruppen ser arbejdet med en bæredygtig udvikling i Ebeltoft og Rønne kommuner som en naturlig del af arbejdet med en kommende nationalpark. Omvendt bør det konkretiseres, hvorledes en nationalpark kan bidrage til en bæredygtig udvikling i lokalområdet. Den proces, som er opstået i nationalparkregi, har givet forslag til ideer og fremtidige handlinger, der kan have en afsmittende virkning på den del af kommunerne, som vil ligge uden for en nationalpark. En grøn og miljøvenlig profil i de to kommuner, herunder i turisterhvervet og de øvrige erhverv, vil gøre en nationalpark ”troværdig” og vil kunne bidrage til en positiv udvikling i en bæredygtig retning.

Arbejdsgruppen anser den del af den bæredygtige udvikling, som vi lokalt kan gøre noget ved, for central. Vi kan gøre noget ved den måde vi lever på, det forbrug vi har, og vi kan træffe valg der er med til at beskytte naturen, miljøet og ressourcerne. Vore **holdninger og handlinger** er altså et vigtigt omdrejningspunkt for både nationalparkarbejdet og lokal Agenda 21 arbejdet. Arbejdet tager udgangspunkt i et fælles engagement hos borgere, skoler og institutioner, foreninger og virksomheder, der i dialog med kommunerne vil opfordre til, at vi hver især bidrager mere til en bæredygtig fremtid.

3.2 Visioner for nationalparkens bidrag til udvikling og gennemførelse af de lokale Agenda 21 strategier

I begrebet lokal Agenda 21 ligger et helhedssyn. Borgere, virksomheder, foreninger og myndigheder skal alle bidrage til at opnå lokale og dermed globale miljøforbedringer. I forhold til nationalparken er en mangfoldig og rig natur og et sundt og rent miljø i centrum.

Arbejdsgruppens vision er en velfungerende nationalpark, hvor natur, kultur, friluftsliv, miljø, bæredygtig turisme og erhverv eksisterer i samspil med hinanden i en bæredygtig udvikling. Det søges klarlagt, hvilken rolle naturen spiller for den enkelte borger i hverdagen, og forståelsen for naturen tager udgangspunkt i denne viden.

Arbejdsgruppens vision er, at bæredygtighed bliver et gennemgående tema i nationalparken. De mål, som kommunernes lokal Agenda 21 strategier rummer for arbejdet med en nationalpark, bør videreudvikles og realiseres.

Vi ser en nationalpark, der har givet et løft til lokalsamfundet i en bæredygtig retning – både socialt, økonomisk og miljømæssigt. Bæredygtig udvikling handler om at skabe forandringer, der miljømæssigt, økonomisk og socialt hænger sammen, dvs. at skabe udvikling uden at skabe mere forurening, at udvikle erhvervslivet uden at det skader naturen og at færdes i naturen på en hensigtsmæssig måde.

Vor vision er, at nationalparken kan bidrage til en større forståelse for at passe på vores natur og miljø i hverdagen. De aktiviteter, som iværksættes i nationalparken for at:

- Styrke naturen og de kulturhistoriske interesser
- Nedsætte ressourceforbruget
- Minimere miljøbelastningen
- Fremme dialogen og inddragelsen af de mennesker, der bor her eller i nærheden af parken
- Øge formidlingsaktiviteterne i parken

- mener vi bliver afgørende for borgernes miljøbevidsthed og engagement.

Vor vision er aktive, engagerede og kompetente voksne, børn og unge, som har indsigt og evne til at handle og leve bæredygtigt.

Der presses most i Søby Frugtplantage.

3.3 Geografisk afgrænsning af en nationalpark på Syddjursland

Agenda 21 arbejdsgruppen støtter, at en nationalpark på Syddjursland afgrænses svarende til undersøgelsesområdet. Arbejdsgruppen har herved lagt vægt på, at området er sammenhængende og uden ”lommer”, der ikke er en del af nationalparken. En større, sammenhængende nationalpark understøtter efter gruppens mening bedst intentionerne om en social, økonomisk og miljømæssig bæredygtig udvikling i lokalområdet, samt fremme af den biologiske mangfoldighed.

Gruppen finder, at Helgenæs burde indgå i nationalparken, og gruppen mener, at Helgenæs som en naturlig del af nationalparken vil få bedre muligheder for at udvikle sig bæredygtigt, også for så vidt angår en bæredygtig turismeudvikling.

3.4 Handlingsplan på kortere sigt

3.4.1 Handlinger for hele nationalparken

Agenda 21 arbejde er karakteriseret ved at være en proces baseret på dialog mellem befolkningen, erhvervslivet, interesseorganisationer, myndighederne m.fl. Gennem denne dialog skal forslag og handlinger fremkomme. Arbejdsgruppen har lagt op til en sådan dialog i gruppen, men har ikke haft den nødvendige bredde i deltagersammensætningen, som er en forudsætning for at få den brede dialog. Arbejdsgruppen finder det vigtigt, at der skabes sådanne fora og netværk i fremtiden, der muliggør en løbende Agenda 21 proces indenfor rammerne af Nationalparken. Det fordrer uddannede personer med de fornødne kompetencer, som kan gå ind lokalt og facilitere dannelsen og videreudviklingen af disse fora og netværk.

Arbejdsgruppen foreslår, at en af hovedopgaverne for den fremtidige forvaltning af nationalparken bliver at opbygge og understøtte sådanne fora og netværk også på tværs af traditionelle skel. Arbejdsgruppen ser lærere og pædagoger som vigtige samarbejdspartnere for nationalparken, ligesom de mange frivillige i ungdomsarbejdet, f.eks. spejderledere, idrætstrænere og rollespilinstruktører. Det er af stor betydning at sprede informationen og formidlingen ud på mange aktiviteter, så en bred målgruppe kan nås. Lokale netværk og foreninger kan her have en vigtig formidlingsrolle. Det er ligeledes vigtigt, at informationerne bliver lettilgængelige for enhver.

Arbejdsgruppen foreslår endvidere, at der i nationalparkregi gennemføres borgerhøringer, hvor der ønskes forslag fra borgerne til en bæredygtig udvikling i lokalområdet. Arbejdsgruppen ser de borgere, der bor i nationalparken som meget vigtige aktører i den fremtidige udvikling af en bæredygtig nationalpark og skal pege på styrken ved, at levevis og ressourcebevidsthed hos borgerne passer til den miljøvenlige og grønne profil, som nationalparken vil stå for. Et moderne, bæredygtigt miljø skal være garantien for, at ordet "Frilandsmuseum" aldrig vil blive knyttet til nationalparken, og at der er samhørighed mellem de værdier, som nationalparken står for og lokalsamfundets værdier.

3.4.2 Konkrete forslag til, hvordan en nationalpark kan bidrage til at

3.4.2.1 *Mindske miljøbelastningen*

3.4.2.2 *Fremme biologisk mangfoldighed*

Det er nødvendigt at skabe øget bevidsthed om, at vi skal passe bedre på vor natur og miljø, så vi kan skabe mere natur og bevare en artsrig og holdbar natur og et sundt miljø både i og uden for nationalparken – til glæde for de fastboende, de besøgende og lokalsamfundet.

Arbejdsgruppen mener, at den absolut største udfordring er, hvordan vi får flere til at tage et ansvar for en bæredygtig udvikling. Et vigtigt mål er, at vidensniveauet bliver hævet og ansvarligheden øget. Det gælder både blandt borgerne i al almindelighed og blandt politikere, foreninger og virksomheder. Mange flere mennesker må blive bevidste om sammenhængen mellem forbrug, adfærd og ressource- og miljøbelastning.

Arbejdsgruppen foreslår derfor, at den fremtidige forvaltning af nationalparken understøtter debatten om emner som natur og miljø i de nære omgivelser, ressourceforbrug og miljøbelastning, bæredygtig transport og erhvervsudvikling, og igangsætter konkrete projekter. I afsnit III er

forslaget uddybet med eksempler på emner, der kunne tages op til debat og videreudvikles til konkrete projekter.

Arbejdsgruppen vil pege på sommerhusejerne som en særlig og hidtil overset målgruppe, som har stor betydning for udviklingen af den biologiske mangfoldighed.

Under pilotprojektet er der gennemført et projekt, der med naturformidling og naturplaner som redskaber har involveret sommerhusområder i at tage ansvar for naturforvaltning i deres områder. Arbejdsgruppen skal foreslå, at dette projekt videreføres med det sigte at videreudvikle borgerinddragelsen og naturformidlingen og hermed bidrage til at styrke naturindholdet i nationalparken.

Endvidere foreslås det, at alle sommerhuse udstyres med kompostbeholder ligesom helårshusene, og at der iværksættes et projekt med det sigte at vejlede og motivere sommerhusejere- og brugere til at sortere deres affald, så organisk affald komposteres. Projektet har den vigtige sidegevinst, at det indebærer et samarbejde på tværs af traditionelle samarbejdsrelationer mellem sagkyndige, repræsentanter for sommerhusejere, udlejningsbureauer, turistkontorer, DN, det fælleskommunale affaldsselskab Reno Djurs I/S, kommunerne m.fl. Nationalparken bør inspirere kommunerne til at være foregangskommuner på dette område.

Arbejdsgruppen foreslår generelt, at mulighederne for at kildesortere affaldet forbedres, så mængden af affald til deponering reduceres, og muligheden for genbrug af effekter, som er indleveret på genbrugsstationerne, øges. Det kunne være til fordel for spejdere mv. som ønsker at bruge effekterne til loppemarked mv. Gruppen foreslår en øget kildesortering af affald på kommunernes institutioner, hvor kompostbeholderen f.eks. sjældent fungerer/er taget i brug.

Arbejdsgruppen foreslår, at alle aktiviteter i den offentlige sektor skal vurderes og begrundes i forhold til bæredygtighed. Det kan f.eks. være i relation til:

- En grøn offentlig indkøbspolitik
- Grønne regnskaber i alle kommunernes forvaltninger og institutioner
- Miljøvenlig pleje af offentlige arealer, herunder fortove og veje
- Miljøvenlig kørsel med kommunale køretøjer, herunder anskaffelse af kommunale bicykler til brug for medarbejderne samt
- En sundhedspolitik på børne- og ældreområdet, det kunne f.eks. være en overordnet kostpolitik, økologisk grøn skolemad, forbud mod usund kost i idrætshaller mv.

3.4.2.3 Fremme en bæredygtig byudvikling

Det foreslås, at Grøn Liste butik konceptet, som bl.a. kendes fra Kolding, introduceres i nationalparken. Grøn Liste butik er en nem indgang til at arbejde med miljø i forretningerne. I et forløb, der strækker sig over 3 år, fokuseres på selve driften af butikken (energiforbrug, rengøring og affaldssortering), indkøb til butikken og det affald, butikken er årsag til, og endelig produkter og kundeinformation. Grøn Liste butikken kan udvikle sig til Grøn Butik, hvor kravene til styring af forretningens miljøbelastning er større.

Det foreslås endvidere, at virksomheder og forretninger opfordres til at gøre en indsats for at skabe gode vilkår for det vilde dyre- og planteliv på deres grunde og gadearealer. Samtidig kan en

naturpræget beplantning og miljøvenlige drift af arealerne være med til at give virksomheden et grønt ansigt udadtil, der synligt markerer virksomhedens miljøbevidste holdning.

Rønde og Ebeltofts Handelsstandsforeningers emner til en bæredygtig byudvikling vedlægges som bilag 2 og 3.

Det foreslås, at der stilles skærpede krav til alt byggeri i nationalparken for så vidt angår kloakering, byggematerialer og energiforbrug.

Det foreslås, at der gives støtte til alternative bæredygtige energiformer, gerne i form af kollektive løsninger.

Det foreslås, at beboere involveres aktivt i at udvikle deres nærmiljø, grønne nærområder og bæredygtigt boligbyggeri, og der skabes rum for udfoldelse og aktivitet. Grundejerforeninger opfordres til at fastsætte regler eller anbefalinger om genbrug af regnvand og ingen brug af pesticider i haverne.

Det foreslås at forbedre den kollektive trafik, der pr. trafikkenhed sikrer mindst mulig miljøbelastning og fremme af samkørsel og delebilsordninger. Udvikling af gå- og cykelstinet vil også kunne indebære miljøgevinster, ligesom en eventuel udvikling af et projekt ”By- og skovcykler” til brug for eksempelvis turister. Et spændende projekt kunne være at undersøge, om IT kan bruges til at mindske landsbyboernes transportbehov.

Endvidere finder arbejdsgruppen, at landområderne på tilsvarende vis bør inddrages, så en bæredygtig landudvikling ligeledes søges fremmet. Her tænkes ikke mindst i relation til sommerhusbyggeri.

3.4.2.4 Inddrage befolkningen og erhvervslivet i det lokale Agenda 21 arbejde

Som nævnt ovenfor, anser arbejdsgruppen skabelse af nye fora og netværk og anvendelse af eksisterende fora til dialog også på tværs af traditionelle samarbejdsrelationer for vigtig, og arbejdsgruppen har under pkt. 4.1 stillet konkrete forslag herom.

I alle erhverv har både ledelse og medarbejdere stor indflydelse på at sikre en bæredygtig udvikling. Fremme af miljøstyring, grøn indkøbspolitik, grønne regnskaber og renere teknologi hos virksomhederne er vigtige parametre i denne proces. Arbejdsgruppen foreslår, at disse emner tages op i eksisterende eller nye fora og netværk. Kommunerne opfordres til at igangsætte denne proces. Agenda 21 rådet indkalder til møde for interessenter.

Arbejdsgruppen anser det for vigtigt, at borgerne inddrages, engageres og tager medansvar for aktiviteter, der kan arbejde frem mod målene for nationalparken og lokalområdet – gerne med udgangspunkt i aktiviteter, der er konkrete og målrettede, f.eks. løser et konkret problem eller opgave, så der er synlige/ tydelige resultater. Der foreslås nedsættelse af lokale arbejdsgrupper indenfor specifikke emneområder, f.eks. delebilsklub, miljøvenligt havebrug i grundejerforeningen mv. og afholdelse af fremtidsværksteder, borgerhøringer, kampagner og arrangementer om lokal Agenda 21.

I den forbindelse foreslås det, at nationalparkadministrationen indgår som en aktiv medspiller i samarbejdet med det nyetablerede Agenda 21 råd i Rønne og Rosenholm, som bl.a. har til formål at bygge bro mellem myndigheder og borgere.

3.4.2.5 *Fremme en helhedsorienteret indsats til fremme af en bæredygtig udvikling i lokalområdet*

Arbejdsgruppen peger på de muligheder, der ligger i en bevidst udvikling af bæredygtig turisme i nationalparken og de tilgrænsende områder. Gruppen foreslår, at der formuleres en strategi og handlingsplan for udviklingen af bæredygtig turisme i nationalparken i overensstemmelse med de krav, som stilles i EUROPARCs charter for bæredygtig udvikling af turismen i nationalparker. Herigennem sikres der en målrettet indsats for en bæredygtig turismeudvikling, som tager hensyn til lokalbefolkningen, naturen og samfundet. Chartret peger på vigtigheden af, at udarbejdelsen af en fælles, sammenhængende beskyttelses- og turismestrategi sker i samarbejde med lokale aktører. En sådan certificering vil også være en fordel for nationalparkens omtale i udlandet. Der er nærmere redegjort for bæredygtig turisme og chartret i afsnit III.

Omkring 100 hoteller og andre overnatningssteder i Danmark har i dag Den Grønne Nøgle. Heraf er kun få campingpladser og feriehusbureauer. For at få Den Grønne Nøgle skal virksomheden leve op til en række strenge miljøkrav, som skal være opfyldt indfor 3-12 måneder. Blandt kravene kan nævnes:

- Begrænsning af vand- og energiforbrug
- Brug af miljøvenlige rengørings- og vaskemidler
- Kildesortering af affald
- Motivation af personalet
- Information til gæsterne

Desuden skal virksomheden udarbejde en miljøpolitik og fastsætte langsigtede mål for miljøarbejdet. Det er frivilligt af medvirke i mærkningsordningen, og alle virksomheder med Den grønne nøgle kontrolleres én gang årligt.

Undersøgelser i branchen viser, at virksomhederne reducerer både deres energiforbrug (el og varme) samt deres vandforbrug med op til 20-25%, når de overholder Den Grønne Nøgles kriterier.

Arbejdsgruppen foreslår, at Den Grønne Nøgle tænkes ind i handlingsplanen.

Gruppen peger på behovet for at anvende eksisterende og udvikle nye tilskuds- og støttemuligheder for at fremme en bæredygtig udvikling i nationalparken. Gruppen har overgivet sine umiddelbare forslag til tilskuds- og støtteordninger til styregruppen. Se bilag 5.

Store landområder med overvejende traditionel landbrugsdrift ligger udenfor nationalparkens kerneområder. Her foreslår arbejdsgruppen, at det tilstræbes, at miljøgener (især kvælstofemission til luften, forurening af jord, vandløb og hav) begrænses mest muligt.

Miljøvenlig, dyrevenlig og egnstypisk produktion søges fremmet for at støtte nationalparkens naturindhold, bæredygtighed og image.

Driftsomlægninger til mere miljøvenlige og alsidige ikke importafhængige driftsformer, herunder f.eks. støtte til økologisk landbrug, dyrevelfærd og konvertering af svin til græsningskvæg, bør undersøges og fremmes.

3.4.2.6 *Understøtte natur-, kultur- og miljøbevidstheden i lokalområdet, især hos børn og unge*

Medlemmer af arbejdsgruppen har taget initiativ til dannelse af et netværk af lærere og pædagoger, der arbejder med natur og miljøspørgsmål med børn og unge. Arbejdsgruppen ser heri en konkret mulighed for at videreudvikle og integrere formidlingen i/af området over for børn og unge i et undervisningsforløb.

Arbejdsgruppen foreslår, at netværket bliver støttet af den fremtidige parkadministration.

Arbejdsgruppen foreslår endvidere, at den fremtidige, professionelle parkadministration er initiativtager til dannelsen af andre, mere tværfaglige netværk af interessenter, der ud fra hvert sit udgangspunkt søger en fælles, overordnet vision for nationalparken ved at samarbejde på tværs også af traditionelle skel.

På baggrund af den viden, vi i dag har om børn og unges brug af området og deres forslag/ønsker til friluftsliv, undervisning, oplevelser foreslår arbejdsgruppen, at børn og unge inddrages i formidlingen i nationalparken, f.eks. gennem naturplejeprojekter, udformning af skilte, som børn kan forstå, aktivitetsstier for børn og arbejde med nationalparkens hjemmeside.

Det foreslås, at natur- og miljøvejledning for børn og unge prioriteres højt i nationalpark-sammenhæng. En god skoletjeneste er en naturlig del af tilbudene til områdets børn og unge og besøgende udefra, f.eks. lejrskoler. En del af skoletjenesten kunne være til gengæld at give de lokale skoler og elever ansvar for konkrete aspekter af nationalparken, f.eks. ansvar for økobaser mv.

Gruppen foreslår, at undervisning ude i nationalparken prioriteres højt og skal bl.a. pege på undervisningsprojektet Skoven i Skolen, Forum for Miljøundervisnings projekter Miljømusen og Ravn og lignende initiativer.

Arbejdsgruppen foreslår, at aktiviteter, der inddrager befolkningen, herunder børn og unge, i naturovervågningen, igangsættes/støttes i nationalparken. Erfaringer med projektet ”Wanted” og Atlas-undersøgelser som værktøj for indsamling af viden og inddragelse af lokalbefolkningen bør indgå i dette arbejde.

Arbejdsgruppen foreslår, at der oprettes et brugerråd bestående af børn og unge. Brugerrådet skal være sparringspartner for nationalparkens forvaltere både med hensyn til anlæg og aktiviteter.

Mens vi venter på nationalparken, foreslår gruppen, at der bevilges midler til fysiske projekter, f.eks. skov- og naturlegepladser, som lokalsamfundet og besøgende vil have fornøjelse af i mange år, og at børnene bliver rådspurgt i forbindelse med planlægning og indretning af sådanne anlæg. Agenda 21 gruppen finder det vigtigt allerede her til foråret at følge op på den konkrete interesse, som 8 skoler og institutioner i Rønne og Ebeltoft kommuner har udvist for en nationalpark, og foreslår, at netop de børn bliver spurgt til råds.

Børn og unge skal også mere bredt aktivt involveres i at beskytte miljøet og i at fremme den økonomiske og sociale udvikling. Det er vigtigt, at unge fra hele verden deltager aktivt i alle led af beslutningsprocesserne, fordi de afgørelser der træffes i dag, får indflydelse for deres liv i fremtiden. Samtidig er børn og unge meget bevidste om vigtigheden af at tænke på miljøet.

Det foreslås derfor:

- At der oprettes et kommunalt /regionalt børneråd/ungeråd.
- At der sættes Agenda 21 på dagsordenen i disse råd.
- At alle skoler i de 2 kommuner og i hvert fald de, der ligger i nationalparken, tilmelder sig Grøn Flag Grøn skole, der er et internationalt miljøundervisningsprogram, og afholder Grøn Uge, hvor der sættes fokus på miljøet og naturen bl.a. i nationalparken.
- At der etableres indeværksteder med plads til grønne eksperimenter, sansebede, flere grønne uderum, grejbanker og naturudstyr og bedre levesteder for dyr og planter på skoler og børneinstitutioner.
- At der udarbejdes en Agenda 21 handleplan, hvor skolens eller institutionens miljøindsats er beskrevet.

Ligeledes foreslås det, at alle børneinstitutioner arbejder med miljøstyring i daginstitutionen som en naturlig del af deres normale arbejdsområder, hvor natur- og miljøforhold prioriteres højt. Børneinstitutioner opfordres ligeledes til at tilmelde sig Friluftsrådets nye grønne mærkningsordning om børn, natur og miljø i daginstitutioner. Ordningen er på nuværende tidspunkt i en pilotprojektphase, men kommuner kan deltage som ”pilotprojektkommuner”.

3.4.2.7 Bidrag til samlet formidlingsplan

Arbejdsgruppen støtter udarbejdelsen af en samlet formidlingsplan for nationalparken, der udstikker rammerne for rækken af forskellige initiativer, tværfaglige emner og faciliteter. Bæredygtighedsbegrebet, ansvar overfor naturen og beskyttelse af natur og miljø bør have en høj prioritering i formidlingsplanen.

Der foreslås etableret et eller flere større formidlingscentre samt mindre, måske mobile enheder, hvor økobaserne (grejbankerne) blandt andet kan udbygges.

De større formidlingscentre giver besøgende en introduktion til nationalparken, oplysninger om aktiviteter og naturen lige nu og indeholder diverse publikumfaciliteter, såsom toiletter, borde og bænke og naturlegeplads.

De mindre formidlingsenheder kan være f.eks. fugletårne, naturstier og temaruter. Gennem en omhyggelig planlægning kan færdslen kanaliseres af disse stier, så sårbar natur beskyttes. Primitive overnatningspladser med miljøvenlige faciliteter, såsom multitoiletter og konstruktioner i miljøvenlige byggematerialer, skal være en del af tilbuddene.

Der foreslås endvidere etableret gode og alsidige faciliteter til indirekte formidling, dvs. ”gør-det-selv” formidling, f.eks. vandretursfoldere, opgaveark, aktivitetsstier, formidling via mobiltelefon o.lign.

Den personlige formidling af nationalparken foreslås prioriteret meget højt. Den vigtigste målgruppe er børn og unge fra området eller på besøg. Lokale borgere og vejledere er vigtige aktører i denne formidling.

3.5 Det lange sigt: Pejlemærker/mål/delmål

Agenda 21 er orienteret mod det lange sigt, det 21. århundrede. Grundlæggende værdinormer og infrastrukturer, der har betydning også for et lokalsamfunds bæredygtighed, ændres på lang sigt. Slutmål og tidsperspektiver er derfor langsigtede: 15-30-50 år.

Vores mål med borgerinddragelsen i Agenda 21 har været at høre deltagernes visioner og ønsker for, hvordan vi kan fremme en bæredygtig udvikling i lokalområdet – både indenfor og udenfor en nationalpark. Der er i arbejdsgruppen taget hul på en langvarig debat i lokalområdet, en debat som først lige er begyndt, men som allerede har givet stof til flere nye initiativer og samarbejdsrelationer på tværs af fagområder, sektorer og ikke mindst kommunegrænser.

Vores mål er at arbejde videre med disse nye initiativer og styrke de nye samarbejdsrelationer med henblik på, at konkrete projekter kan opstå af initiativerne.

Det overordnede pejlemærke for det lange sigt må være en hverdag med fælles ansvar! Hvordan når vi frem til et fremtidsscenarie, hvor vi udvikler en ny, bæredygtig livsstil i det 21. århundrede? Agenda 21 forudsætter en aktiv borgerinddragelse. Agenda 21 fokuserer på kredsløb. Bæredygtighed forudsætter balancerede stof- og energikredsløb. F.eks. globalt – CO² kredsløbet, lokalt – den enkelte husholdnings sortering af affald, kompostering eller regnvandsopsamling.

Bud på indsatsområder:

- Globalt perspektiv
- Kredsløbstankegang
- Opsøgende natur- og miljøarbejde
- Miljø i børnehøjde
- Familien, hverdagen og naturen
- Landsdækkende kampagner

Se endvidere bilaget ”Fremtiden set med Agenda 21 briller”, der er et Fremtidsscenarie udarbejdet af en af arbejdsgruppens medlemmer.

Formidling af landbrugserhvervet er vigtigt – specielt til børnene.

4 STATUS OG UDVIKLINGSMULIGHEDER

4.1 Lokal Agenda 21 strategi

Som det er nævnt indledningsvis er en lokal Agenda 21 strategi, kommunalbestyrelsens strategi for kommunens bidrag til en bæredygtig udvikling. Det er et lovkrav, at alle kommuner skal udarbejde en sådan strategi.

Den lokale Agenda 21-strategi kan ses som en sammenfattende plan for allerede igangværende og nye aktiviteter til fremme af en bæredygtig udvikling og hviler på et helhedssyn. Myndigheder, borgere, virksomheder, organisationer og foreninger skal alle bidrage til at opnå globale og lokale miljøforbedringer.

Ifølge planloven skal en lokal Agenda 21-strategi indeholde kommunalbestyrelsens målsætninger for det fremtidige arbejde indenfor følgende indsatsområder:

- Mindskelse af miljøbelastningen
- Bæredygtig byudvikling og byomdannelse
- Biologisk mangfoldighed
- Inddragelse af borgere og virksomheder
- Samspil mellem miljø, trafik og andre sektorer

Forskellen mellem Agenda 21 og "traditionelt" miljøarbejde i en kommune:

Agenda 21	"Traditionelt" miljøarbejde i en kommune
Baseret på større frivillighed og lokalsamfundets deltagelse	Kommunen udgør autoritet og har til opgave at sikre lovgivning og reguleringer gennemføres
Kombinerer sociale, kulturelle, økonomiske og miljømæssige betragtninger i tilgangen til en bæredygtig udvikling	Fokus primært på natur og miljø
Sigter mod at finde unikke løsninger på flere problemer samme sted	Sigter mod at løse et givent problem mange steder med en standard løsning

Kilde: Fra Forandringsagent i Lokal Agenda 21, Danmarks Naturfredningsforening 2001

4.2 Status for Agenda 21 arbejdet i de 2 kommuner

4.2.1 Rønne Kommune

I december 2003 vedtog Rønne Byråd "lokal Agenda 21 strategi for Rønne Kommune". Strategien indeholder overordnet 3 dele:

- Hvor står vi i dag i forhold til arbejdet for et bæredygtigt miljø
- Hvilke ambitioner har Rønne Kommune på Agenda 21 området
- Hvilke konkrete projekter og processer vil der blive igangsat

Rønne Kommune gennemførte flere offentlige borgermøder med Agenda21 strategien som tema. Her kom der mange gode inputs fra borgerne til hvad en strategi burde indeholde. Men der var også bred enighed om at målene i strategien skal være opnåelige og realistiske.

I Rønde Kommunes vision indgår 4 elementer: Vækst med omtanke, Inddragelse af borgerne, Parat til samarbejde og Rønde Kommune som inspirator.

For at forfølge visionen er der i Agenda 21 strategien opstillet 6 mål for hvilke områder der skal arbejdes med i denne første etape af kommunens Agenda 21 arbejde:

- Grøn turisme
- Grønt erhvervsliv
- Grønne institutioner
- Grønne familier
- Borgerinddragelse
- Målbarhed

I strategiens sidste del udmøntes vision og mål i 4 konkrete projekter og processer, der skal igangsættes i den første 4-års periode:

- ***Stifte et Agenda 21 råd***

I november 2004 blev et nyt fælles Agenda 21 råd for Rosenholm og Rønde Kommuner konstitueret. Der er høje ambitioner omkring dette råd, idet begge kommuner forventer at der herfra vil blive arbejdet intenst for at medvirke til styrkelsen af en mere bæredygtig tankegang. Rådet forventes også at være en drivende kraft i forhold til den løbende udvikling og fornyelse af de to kommuners Agenda 21 strategier.

Rådet har 8 medlemmer: 3 borgere fra Rosenholm Kommune, 3 borgere fra Rønde Kommune samt en repræsentant fra hver af de to kommuners byråd.

Som en styrkelse af området har Rønde og Rosenholm Kommuner også ansat en fælles miljøvejleder. Agenda 21 rådet fungerer som styregruppe for miljøvejlederen.

- ***Implementere energihandlingsplan***

Rønde Kommune har vedtaget en energihandlingsplan, gældende for alle kommunale bygninger og institutioner. Målet med planen er i første omgang at få overblik over de enkelte bygninger og installationer samt forbruget herfor.

Herefter skal der dannes et overblik over potentielle ressourcebesparende tiltag i samarbejde med den enkelte institution. Tiltag og investeringer, der kan spare sig selv ind over en dokumenteret kortere periode vil blive prioriteret.

På nuværende tidspunkt er alle bygninger og institutioner blevet gennemgået og installationen af det nødvendige måleudstyr er blevet monteret. Næste opgave er at få samlet data fra målerne sammen på en effektiv og brugbar måde.

- ***Økonomisk støtte til Agenda 21 initiativer***

Udviklingsudvalget i Rønde Kommune har stiftet en udviklingspulje, som bl.a. støtter projekter der fremmer miljøet eller en mere bæredygtig tankegang. Som et eksempel støttede udvalget ”vi cykler på arbejde” kampagnen i 2004. I december 2004 stiftede udvalget herudover en miljøpris, som kan gives til enkeltpersoner, foreninger eller virksomheder, der i brev forstand arbejder for et mere bæredygtigt miljø.

- **Nationalparken Mols Bjerge**

Der er i Rønde Byråd bred opbakning til etableringen af en nationalpark på Mols. Et af de fokusområder der er særlig interesse for er forholdet mellem *beskyttelse* og *benyttelse*. Altså hvordan kan vi færdes i og bruge et område, der samtidig på en række områder er sårbart.

Fredningsmæssigt forventes nationalparken ikke at medføre stramning eller udvidelse af de fredede områder, som i forvejen i væsentlig grad præger Rønde Kommune. Til gengæld er der et ønske om at bruge nationalparkprojektet til at sætte fokus på *hvorfor* det er så vigtigt med fredninger.

Et af de områder der med fordel kan arbejdes med under nationalpark projektet, er Rønde Kommunes ønske om at fremme bæredygtig turisme. For Rønde Kommune handler det primært om sommerhusturismen, det øgede pres på de rekreative områder som skove og strande samt bilkørslen i forbindelse med turismen.

4.2.2 Ebeltoft Kommune

Byrådet i Ebeltoft Kommune vedtog i december 2003 en samlet *Strategi for Kommuneplanlægning og Lokal Agenda 21*. Dokumentet er en samlet strategi for kommunens udvikling på bosætnings-, erhvervs- og turismeområdet, nationalparkpilotprojektets bidrag til kommunens udvikling samt en strategi for kommunens bidrag til en bæredygtig udvikling.

De tre første fokusområder giver anledning til, at Ebeltoft Kommune har iværksat udarbejdelsen af tre temaplaner for hhv. *Bosætning*, *Turisme* og *Erhverv*. Forudsætningerne for de tre temaer er tæt forbundne, idet såvel bosætningen som turismen i kommunen er betinget af de naturmæssige og landskabelige værdier i kommunen. Således er også de temaer, der arbejdes med i nationalparkregi, tæt knyttet til de temaer, der arbejdes med i kommuneplanmæssig sammenhæng.

Nationalparkpilotprojektet er i udpræget grad forankret i bæredygtighedstanken, og ambitionerne om at sikre og øge naturindholdet, sammenbinde naturområder, sikre og formidle kulturhistoriske værdier samt øge friluftslivet muligheder i en intensiv dialog med borgere, organisationer og øvrige interessenter i området, kan i høj grad ses som en udmøntning af Ebeltoft Kommunes ambitioner om at bidrage til en bæredygtig udvikling inden for de fem indsatsområder i alle kommuners Agenda 21 Strategier: *Mindskelse af miljøbelastningen, fremme af en bæredygtig byudvikling og byomdannelse, fremme af biologisk mangfoldighed, inddragelse af befolkningen og erhvervslivet samt fremme af samspil mellem miljø og andre sektorer*.

Indenfor de fem indsatsområder har Byrådet opstillet 30 målsætninger og konkrete initiativer. De 30 målsætninger og initiativer kan ses i *Strategi for Kommuneplanlægning og Lokal Agenda 21*, der er tilgængelig på www.ebeltoft.dk.

I Ebeltoft Kommune er der allerede iværksat og gennemført en lang række initiativer og projekter med Agenda 21 karakter. Dette vidner om et engagement og en vilje til lokalt at bidrage til en bæredygtig udvikling. Det er således Byrådets hensigt at synliggøre eksisterende aktiviteter, der bidrager til en bæredygtig udvikling.

I nærværende sammenhæng kan følgende målsætninger og initiativer fremhæves:

Byrådet vil eksempelvis *mindske miljøbelastningen* gennem den kontinuerlige proces vedr. energimærkning og energiplanlægning for kommunale bygninger m.h.p. yderligere nedbringelse af energiforbruget samt at fremme tilslutningen til kollektive varmforsyningsanlæg fortrinsvist baseret på fornyelige ressourcer.

Byrådet arbejder konstant på at *fremme en bæredygtig byudvikling og byomdannelse* ved kontinuerligt at have fokus på omdannelse af f.eks. udtjente industrianlæg som f.eks. garveriet, malteriet, slagteriet mv. til by- og boligformål, før der inddrages yderligere arealer til byvækst. Når dette alligevel er nødvendigt, er der stor fokus på placering i forhold til og respekt for naturområder samt indarbejdelse af et stort naturindhold i f.eks. nye boligområder.

Fremme af biologisk mangfoldighed ønsker Byrådet at bidrage til ved bl.a. at medvirke aktivt i nationalparkpilotprojektet, således at arbejdsgruppernes og pilotprojektets resultater løbende kan anvendes i den kommunale planlægning. Herudover arbejdes der kontinuerligt på optimering af plejeplaner for vandløb og vådområder samt på at bane vejen for udførelse af naturgenopretningsprojekter.

Inddragelse af befolkningen og erhvervslivet sker i høj grad igennem arbejdsgrupperne i nationalparkpilotprojektet, som Byrådet opfordrer til deltagelse i. Derudover anvender Ebeltoft Kommune i en grad ud over det sædvanlige forudgående offentlighed og arbejdsgrupper i forbindelse med f.eks. lokalplanlægning for kommunens landsbyer samt ved planlægning for områder og funktioner med stor offentlig interesse. Byrådets vision om at implementere en nationalpark igennem kommune- og lokalplanlægning er ligeledes et udtryk for en udstrakt grad af inddragelse af offentligheden.

Landsbylokalplanerne, der udarbejdes i tæt dialog med landsbyernes interesser, nationalparkpilotprojektet samt den helhedsorienterede byfornyelse er alle eksempler på Byrådets indsats for at *fremme et samspil mellem beslutningerne vedr. miljømæssige, trafikale, erhvervmæssige, sociale, sundhedsmæssige, uddannelsesmæssige, kulturelle og økonomiske forhold*.

Etableringen af en nationalpark betragtes af Byrådet som et væsentligt bidrag til en bæredygtig udvikling. Det er bl.a. Byrådets hensigt at aktivere foreninger, brugere og ansatte i kommunens institutioner. De mangeartede initiativer og projekter iværksat i Agenda 21 arbejdsgruppens regi har i høj grad formået at inddrage børn, unge samt personalet fra kommunens institutioner, således at forståelsen for vigtigheden af at agere bæredygtigt i dagligdagen er øget.

4.3 Beskrivelse af initiativer/projekter, som er igangsat i pilotprojektperioden

I forbindelse med Agenda 21 arbejdsgruppen vil der være særlig fokus på 3 overordnede tilgange til Agenda 21 begrebet:

1. Den direkte dialog med borgerne
2. Projekter og initiativer, der forholder sig konkret til den enkelte borgers liv og færden indenfor nationalparkområdet – med særlig fokus på børn og unge
3. Skabelse af netværk og anderledes samarbejdsformer også på tværs af traditionelle skel

Gruppens arbejde har således helt overvejende været projektorienteret. Gennem projekterne er der skabt dialog med borgere, børn som voksne, der er dannet et netværk for lærere og pædagoger, som arbejder med natur- og miljøformidling, og der er lagt nogle retningslinier for fremtidige samarbejdsformer og formidlingsarbejde.

Under overskriften **Familien, hverdagen og naturen** har arbejdsgruppen sat fokus på familiens dagligdag i forhold til en miljøvenlig livsstil og problemstillinger i relation til den bynære natur og de forhold dyr og planter lever under her.

Der er arbejdet med konkrete aktiviteter for børn, unge og familier om: "Natur og miljø i de nære omgivelser" og udgivelse af en folder om samme emne.

En undergruppe under arbejdsgruppen har arbejdet med konkrete aktiviteter og udgivelse af en folder med information og forslag til aktiviteter, der giver inspiration og idéer til at undersøge og forbedre natur og miljø i de nære omgivelser. Det kan være i haven, på legepladsen, i baggården, i parken eller i daginstitutionen eller skolen. Projektet forventes at kunne skabe øget bevidsthed om vigtigheden af at passe bedre på natur og miljø.

Folderen er ikke blevet udarbejdet under pilotprojektet, da projektet ikke har opnået økonomisk støtte, men Agenda 21 gruppen anbefaler, at folderen bliver en del af det fremtidige formidlingsarbejde i nationalparken. Folderen tænkes uddelt i forbindelse med konkrete formidlingsaktiviteter i nationalparken, udleveret til skoler, institutioner og foreninger og lagt på offentlige steder som f.eks. biblioteker.

Der er den 13. november 2004 gennemført en **naturaktivitetsdag** med en række konkrete aktiviteter om netop natur og miljø i de nære omgivelser. Der blev bygget redekasser og lavet fuglefoder, flettet pil, fremstillet bolcher af naturlige råvarer og lavet mad over bål. Ca. 100 børn og voksne deltog i aktivitetsdagen, hvor inspirationsmateriale, naturaktivitetsark og information om nationalparkprojektet blev stillet til rådighed, og en evt. nationalparks rolle blev diskuteret.

Agenda 21 gruppen har taget flere initiativer til at få børn og unge engageret i pilotprojektet. En undergruppe arbejdede i efteråret på at få etableret et Børn & Unge panel, der i en del af efterårsferien skulle give de voksne et svar på, hvad børn og unge vil eller ikke vil med en nationalpark. Der kom desværre kun få tilmeldinger til panelet, som måtte opgives.

I stedet udskrev gruppen **en konkurrence for børn og unge** – om børn og unges syn på en nationalpark. Temaet var:

- Hvordan bruger børn og unge naturen i dag?
- Hvilke ønsker har børn og unge til en nationalpark?
- Hvilke muligheder skal der være i nationalparken?
- Er der ønsker til friluftsliv og aktiviteter?
- Hvordan ser børn og unge på spørgsmål som forurening og bæredygtig udvikling?

Børn og unge blev opfordret til at lave et projekt sammen med deres natur- og teknikleærer eller deres pædagog i SFO eller børnehave. Invitationen til at deltage i konkurrencen blev sendt til alle skole- og daginstitutioner i Rønne og Ebeltoft kommune, lagt på nationalparkprojektets hjemmeside, samt uddelt ved flere lejligheder.

Der indkom 7 kreative besvarelser fra i alt 150 børn, der på forskellig vis gennem tegninger, fotos, collager, genstande, modelbygning og tekst gav udtryk for børnenes syn på en nationalpark og det omgivende miljø.

SFO Toftevangs flotte bidrag til konkurrencen

Besvarelserne giver et indtryk af, at børnene ønsker plads og aktivitet i naturen, også med naturen som rammen om rollespil, historiefortælling og trykke baser, og at de har en bevidst holdning til affald og ansvaret for det nære miljø.

Åbent hus i Naturbørnehaven Mols Bjerge

På Den Europæiske Nationalparkdag den 24. maj 2004 gennemførte Naturbørnehaven Mols Bjerge et åbent hus arrangement, der blev godt besøgt.

Naturbørnehavens udstilling studeres af store og små

Blandt andet havde børnehaven lavet en udstilling om børn og natur i forhold til Nationalpark Mols Bjerger ud fra følgende holdninger:

”Nationalpark Mols skal sammen med Naturbørnehaven Mols Bjerger give børn mulighed for:

- at tage aktiv del i naturen
- at opleve glæde og interesse ved et udendørsliv
- mange førstehåndsoplevelser
- plads, tid og ro til at lege
- at få styrket den naturlige nysgerrighed
- at få styrket gåpåmod til nye udfordringer
- at få ro og tid til fordybelse
- at undersøge og eksperimentere
- at opleve helheder og en forståelse af tingenes sammenhæng, f.eks. årets gang
- nære kontakter til børn og voksne
- at styrke evnen til samarbejde
- i det hele taget ude i naturen at erobre sig viden, kunnen og færdigheder som styrket selvværdsfølelsen, og fremmer forståelsen og lysten til at tage hensyn til naturen og miljøet - også senere i livet

Børn har brug for oplevelser, gode oplevelser fremmer deres hele udvikling, og gode oplevelser giver næring til deres egen leg, som er utrolig vigtig for dem. Årstidernes skiften, fra vækst, modning og hvile og oplevelsen af at dyr og planter forandre sig, giver mulighed for at børnene forstår udvikling og gentagelse. Samtidig giver det dem en oplevelse af sammenhæng.

Molsområdet er tæt skov, hedebakker, enge, søer og krat, som giver levemuligheder for mange dyr og planter. Det er vigtigt at pleje, værne om og passe på naturen for at beskytte og bevare området. En måde at gøre det på er at give naturen en fremtrædende plads i børnenes dagligdag, så de får mulighed for at leve med og i naturen året igennem. Den medleven i det derude, er med til at give børnene en forståelse for at passe på naturen. Den lægger grunden til en naturopfattelsen, som man kun vanskelig kan give børn senere...

Udviklingen af miljøbevidsthed og glæde for naturen hænger sammen på den måde, at naturglæden altid vil være en del af fundamentet. Omgivelserne, og hermed de fysiske rammers skiften, skal opleves som en pædagogisk kvalitet i hverdagen både for børn og voksne. Børn skal have lov til at være i de smukkeste og for dem bedst egnede steder.

Vi har som voksne et ansvar for, at børn kommer ud i naturen får kendskab og kærlighed til naturen.”

Begrebet miljø betegner de ydre forhold, der bestemmer livsbetingelserne for planter, dyr og mennesker. Karakteren af jord, luft og vand er afgørende for miljøets kvalitet og vi mennesker har stigende mulighed for at påvirke det, hvilket indebærer et ansvar.

For børn og unges vedkommende er det yderst vigtigt at indkredse en pædagogik, der kan introducere miljøspørgsmål for dem på en måde, der giver dem lyst og kompetence til at tage aktivt ansvar for miljøet. Handlekompetencer vægter både viden, værdier, demokrati og personlighed. Der bør tages udgangspunkt i de menneskelige ressourcer og de sociale forudsætninger, hvis det skal lykkes at fremme en miljøvenlig og sund levestil hos børn og unge.

Der er brug for miljøaktiviteter, som kan få deltagerne til at forstå sammenhænge mellem mennesker, natur og det lokale miljø.

Agenda 21 gruppen har bakket op om **Grøn uge på Rønde skole** gennem støtte til forestillingen ”Grønne ord for pengene”, som havde fokus på forbrug og ansvar for naturen. Forestillingen blev overværet af cirka 150 elever.

Projekt Åben Økologisk Gård

Igennem arbejdet i arbejdsgruppen Agenda 21 er der opstået en idé om at forsøge at etablere en Åben Økologisk Produktionsgård, der dels kan sikre børn og unge en lettilgængelig mulighed for at opleve landbrugserhvervet, dels kan fungere som vindue til offentligheden for landbruget.

Begrundelsen for dette projektforslag kommer fra dansk landbrug og landbrugets skoletjeneste.

Dansk landbrug har gennem de sidste år oplevet en distancering i forhold til det øvrige samfund. Noget der har skabt et imageproblem, idet pressen fokuserer på de dårlige historier og når den almindelige dansker ikke ved bedre, bliver disse historier efterhånden til ”sandheden”.

Dansk Landbrug har erkendt dette problem og igangsat et stort imageforbedrende arbejde, hvor der indgår mange forskellige tiltag – bl.a. besøgsgårde, Grøn Søndag, Høstmarkeder, Landbruget kommer til byen m.v.

Sideløbende med dette har landbrugets skoletjeneste lagt et stort arbejde i at informere skolebørn om landbrugserhvervet, men på trods af alle disse gode tiltag, er der stadig brug for mere information til især bybefolkningen.

Imidlertid løber man ind i en række barrierer. Først og fremmest er det at åbne sin gård for gæster, et stort arbejde for den enkelte landmand – noget det kan være svært at finde tid til i et moderne produktionslandbrug. Endvidere løber man ind i risiko for smitteoverførsel, problemer med tilstrækkelig fleksibilitet i tilbudet og andre barrierer.

Det vil derfor være en fordel for erhvervet, lokalt og regionalt, hvis der var en besøgsgård der altid var åben for skoleklasser, børnehaver, turister, byboer og andet godtfolk som har lyst til at se og lære lidt om hvordan deres fødevarer produceres.

I forbindelse med en nationalpark vil der opstå et øget behov for at synliggøre et af områdets store erhverv, nemlig landbruget. Dette kan gøres på en lang række måder, men igen støder man på mange af de samme barrierer som ovenfor nævnt. Der er derfor også i denne sammenhæng brug for en besøgsgård, hvor interesserede kan se hvordan en moderne økologisk produktionsgård fungerer.

4.3.1 Idéoplæg

Den Økologiske Landbrugsskole på Kaløs produktionsgård Brogård, ligger perfekt til at fungere som Åben Gård, på kanten af Mols, lige ved en af de store indfaldsveje til området, og tæt ved Kalø Slotsruin der i forvejen tiltrækker i tusindvis af turister.

En Åben Gård vil også kunne fungere som udgangspunkt for ture i området. Også til dette formål ligger Brogård godt placeret, på kanten af bugten lige ved de lokale fiskeres gamle Stejleplads, nær Kolå, der kunne være udgangspunkt for en sti ind på Mols, og lige ved Ringelmose skov. En mindre bygning ville kunne fungere som udstillingslokale, med diverse forklarende plancher, grejbank, madpakkestue til dårligt vejr med videre.

Brogård er en kvæggård med plads ca. 55 malkekøer plus opdræt. Stalden er en typisk løsdriftsstald med foderlade, som forholdsvis nemt kunne tilpasses til en besøgsvenlig stald. Ved siden af denne produktion vil det være optimalt at etablere en produktionsenhed til søer og slagtesvin samt en produktion af æg.

Alle staldenheder skal være rigtige produktionsenheder, så besøgende kan opleve hvordan den økologiske produktion ser ud i virkelighedens Danmark. Det er ikke ideen at lave et anlæg med klappedyr – projektet skal vise produktionen på godt og skidt, så almindelige forbrugere får en bedre mulighed for at danne sig et kvalificeret indtryk af landbruget.

Den daglige pasning af staldene, vedligehold mv. står landbrugsskolen for, ligesom vi kan stå for en del af rundvisningerne. Det vil dog nok være nødvendigt at tilknytte en Grøn Guide eller lignende i højsæsonen.

Med opbakning fra gruppen og Rønde Kommune arbejdes der for tiden med at skaffe midler til et forprojekt, der skal skaffe midler til projektets gennemførelse.

4.3.2 Netværksdag for pædagoger og lærere

Formål med netværksdagen:

Nationalparkprojektet ses som en mulighed og fremtidigt aktiv i arbejdet med formidling af natur, kultur og miljøforståelse over for børn og unge. Samtidig ses nationalparken som en fremtidig samarbejdspartner i forhold til gennemførelsen/formidlingen af Ebeltoft og Rønde kommuners Agenda 21 strategier i forhold til børn og unge i kommunale institutioner.

Dannelsen af et netværk mellem lærere, pædagoger, natur-, friluft- og miljøvejledere i Ebeltoft og Rønde kommuner, som alle arbejder med børn og unge, vil være en styrkelse af nationalparkens kommende arbejde med formidling af emner som bæredygtig udvikling, naturoplevelser, osv., til netop denne målgruppe.

Netværksdagen:

Netværksdagen blev afholdt den 30/9-04 på DGIs friluftsgård ”Karpenhøj” og samlede 70 pædagoger og lærere, samt 15 vejledere fra Ebeltoft og Rønde kommuner. Dagen var opdelt i moduler med forskellige workshops med emner af relevans for lærere og pædagogers videre formidlingsarbejde hjemme i institutioner og skoler. Der var afsat tid til fælles diskussion, brainstorm omkring emnet, hvordan kan nationalparken og kommunale børne- og unge-institutioner bruge/styrke hinanden i arbejdet med formidling af disse emner til målgruppen. Der blev omdelt et spørgeskema, hvor deltagerne kunne give udtryk for deres ønsker og forventninger til det fremtidige arbejde. Det var også muligt for deltagerne at skrive stikord til emnet på den opsatte vægavis.

Allerede det høje deltagerantal indikerer, at der er en stor interesse og stort fokus på emnet i institutionerne i Rønde og Ebeltoft kommuner. Samtidig viste det sig gennem den fælles snak og opsamling på den diskussion, der foregik i de enkelte workshops, at der er gang i mange projekter og meget arbejde gøres, men at et samlende organ/netværk kunne være nyttigt og styrkende for arbejdet.

Hvad kan netværket bruges til?: En opsamling af diskussion og vægavis.

Kursusvirksomhed: Netværket kan i samarbejde med nationalparken opsamle ønsker til kurser for pædagoger og lærere i området og dermed sikre målrettede og kvalificerede kurser, der kan opkvalificere det videre formidlingsarbejde omkring lokal Agenda 21 strategierne.

Faglig udvikling: Netværket kan sikre, at lærere og pædagoger udnytter hinandens viden på området gennem dialog og kendskab til hinanden og hinandens arbejde og projekter. Afholdelse af flere netværksdage.

Grejbank: På dagen blev der udtrykt ønske om oprettelse af en grejbank. En registrering af hvilket relevant udstyr skoler og institutioner ligger inde med og som man er parat til at låne ud.

Idéudveksling: En væsentlig del af netværkets funktion er naturligvis udveksling af ideer og gensidig inspiration.

Fællesprojekter: Et mulighed for at flere skoler og institutioner går sammen om ”grønne projekter” og derved kan løfte større opgaver til gavn for flere.

Synliggørelse: Netværket kan i samarbejde med nationalparken være med til at synliggøre arbejdet omkring Agenda 21 strategierne og formidlingen af dette til børn og unge. En grøn kommune, en nationalpark med fokus på bæredygtighed, grønne skoler og institutioner må kunne finde fælles fodslag.

Website: Der skal arbejdes på at oprette et interaktivt website med følgende foreslåede funktioner: Lærere og pædagoger kan søge oplysninger om nationalparken, udveksle ideer indbyrdes, spørge nationalparkens tilknyttede vejledere til råds, grejbank, kortlægning af ”grønne aktiviteter” i områdets institutioner og meget mere.

Skoletjeneste: Et ønske om at der oprettes en skoletjeneste i tilknytning til Nationalparken.

Hvilke fremtidsperspektiver har netværket indenfor det næste år?:

- Netværket holdes intakt ved hjælp af mail-lister
- Netværket skaber en database: Hvem kan hvad , ideer og egnede lokaliteter
- Netværket tager initiativ til at etablere et forum for natur og miljøarbejde mellem lærere, pædagoger og professionelle vejledere i området
- Netværket tager initiativ til en opfølgning på temadagen , f.eks. 3 gange fordelt jævnt over hele området.
- Netværket tilbydes konsulent hjælp af Rønde/Rosenholm kommunes miljøvejleder og naturvejleder ordningen i Ebeltoft kommune
- Efteruddannelseskurserne for pædagoger og lærere for Ebeltoft kommune udbydes også til Rønde og Rosenholm kommune (der kunne indtænkes flere kommuner)

Hvilke fremtidsperspektiver, på kort sigt, kan der ses indenfor dette område?:

- Fælles kommunalt samarbejde
- Lokalt samarbejde
- Nye fokus punkter
- Fælles koordination
- Synliggørelse
- Bedre udnyttelse af de sparsomme midler inden for området, ved hjælp af fælles koordination

Alle disse områder vil være vigtige for hurtigt at kunne være med til at bakke op om en fremtidig nationalpark i området.

Hvilke fremtidsperspektiver, på lang sigt, kan der ses indenfor dette område?:

- Skoler m.fl. er klar til at deltage i en kommende nationalpark
- Skoler m.fl. er klar til at indgå som medspiller i en kommende nationalpark (brugerråd i forbindelse med naturområder og faciliteter m.m.)

4.3.3 Fem spørgsmål til borgerne - fra Agenda 21 gruppen

Grundspørgsmål:

Hvad kan du selv gøre, for at nationalparken bliver miljømæssigt, økonomisk og socialt bæredygtig?

Spørgsmål	Svar
Hvordan kan du være med til at mindske miljøbelastningen?	<ul style="list-style-type: none"> • Anvende opstillede affaldskurve. Benytte etablerede stier. • Størst muligt genbrug. Handle lokalt. • Alm. sund fornuft. • Lade være med at smide affald/ødelægge. • Forbrug med omtanke. At være skånsom. • Ved at tænke miljørigtig, gå i stedet for køre • Ikke smide affald i naturen. Sortere affald fra husholdningen. Spare på energiforbrug. • Færdes nænsomt i naturen.
Hvordan kan du være med til at beskytte naturen ?	<ul style="list-style-type: none"> • Sortere affald. • Alm. sund fornuft. • Lade være med at smide affald/ødelægge. • Forbrug med omtanke. At være skånsom. • En beskatning på 0,1 – 1,0% til vedligeholdelse af parken. • Ved at være et godt eksempel for andre.
Hvordan kan du være med til at understøtte private og lokale initiativer i en nationalpark - sammenhæng?	<ul style="list-style-type: none"> • Deltage i dem. • Gennem medlemskab af f.eks. Danmarks Jægerforbund. • Frivilligt arbejde. Støtte lokalt. • Oplysninger. • Betale for at ting produceres uden forurening.
Hvad skal der til for, at du vil engagere dig i nationalparkprojektet?	<ul style="list-style-type: none"> • Jeg kunne snarere engagere mig i at arbejde for, at vi ikke får en nationalpark. • Oplysning, gøre emnet vedkommende og interessant. • Det igangværende projekt er værd at støtte.

4.3.4 Naturakademiet Mols

Projektet 'Naturakademiet Mols', der blev introduceret ved gruppens opstart, er ikke kommet videre.

4.4 Eksisterende viden om børn og unges nuværende aktiviteter i området og deres ønsker til friluftsliv, undervisning, oplevelser m.v. i området

Det friluftskort, som er et af resultaterne af Friluftsgruppens arbejde, rummer mange oplysninger om friluftsfaciliteter og –aktiviteter i undersøgelsesområdet. Af friluftskortet fremgår bl.a., hvor der i dag er økobaser (grejbanker), naturlegepladser, overnatningspladser, hytter, lejrskoler, spejdercentre, rideanlæg, besøgscentre mv., som anvendes af børn og unge.

Med udgangspunkt i disse oplysninger og de oplysninger, som i øvrigt er kommet frem i forbindelse med f.eks. konkurrencen for børn og unge og Syddjurs Friskoles projekt ”Nationalpark i børnehøjde”, kan kendskabet til børn og unges brug af området i dag om nødvendigt udbygges i samarbejde med f.eks. ungdoms- og friliftsorganisationer og netværket af lærere og pædagoger, der beskæftiger sig med natur og miljø.

4.4.1.1 Konkurrencen for børn og unge om deres brug af naturen og ønsker til en nationalpark

Konkurrencen bekræftede, at børn og unge bruger naturen på mange måder. Til fysisk udfoldelse: Der leges, kælkes, spilles rollespil. De laver kreative ting af naturens materialer, skyder med bue og pil og bygger huler. Som objekt: Børn iagttager, undersøger og eksperimenterer med naturen. Naturens bær og frugter spises.

De har ønsker om skov- og naturlegepladser, bålpladser, overnatningspladser, stisystemer, grej og også gerne anderledes ting: minigolfbaner og fortælleværksteder. De ønsker naturvejledere og mere vild natur. De ønsker plads og aktivitet, men også trygge baser.

De har en bevidst holdning til natur og miljø, og affald i naturen står ikke på deres ønskeseddel.

4.4.1.2 Nationalpark i børnehøjde – rapport fra Syddjurs Friskole

Syddjurs Friskole har udarbejdet en rapport på baggrund af 2 ugers natur- og tekniktema for 6.-7. klasse. Indholdet i rapporten er en samling af notater, spørgsmål, plancher og overheads. Materialet tager først og fremmest sigte på en konference der blev afholdt, og hvor godt 90 elever fra 6.– 7. klasse fra Syddjurs Friskole og Molsskolen deltog. Her bringes et uddrag af kommentarerne fra børnene.

Argumenter for en nationalpark	Argumenter imod en nationalpark
En nationalpark er et sted, hvor man forbedrer dyrenes og planternes forhold, det gør man ikke, hvis der kommer for mange turister	Jeg bor i Mols Bjerge og jeg synes det er dumt, at der kommer en nationalpark. Fordi der kommer turister i massevis, for når jeg skal i skole så er jeg ved at blive kørt ned hele tiden
Der kommer flere arbejdspladser	Synd for dyrene og dem der rider
Bedre vilkår til dyrelivet	For meget trafikforurening og bilos
Det er godt, hvis der kommer flere dyr	
Det er godt, at landmændene stadig må bruge jorden	
Det er godt for gårdejerne, hvis de har en gårdbutik	

Forslag til nationalparken fra børnene på Syddjurs Friskole:

- Odder, bævere, kvæg, bisonokser og flere sommerfugle
- Et sted, hvor man forbedrer dyrene og planternes forhold
- Et område specielt til "Legendernes budbringer" så rollespil ikke forstyrrer turisterne og omvendt
- Der skal være shelters rundt om i skoven
- Wc'er bygges af noget godt træ
- En lejrskole hvor man lærer natur og teknik
- Fugletårne
- Man skal ikke betale for at komme ind
- Kun grusveje i Mols Bjerge
- Flere P-pladser og restauranter
- Bådudlejning ved Stubbe Sø
- Privat indhegning til rollespil
- Mols er for lille til turister
- En legeplads ud af naturlige træting

*Affald fundet på stranden kan bruges til mange ting
– f.eks. opbevaring af døde søstjerner*

4.5 Beskrivelse af vigtige forhold, der er styrende for området tilstand og udvikling – set med lokal Agenda 21 briller

Agenda 21 arbejde bygger på løsninger på tværs af sektorer og samarbejde mellem parter med forskellige forudsætninger. I Danmark har den folkelige borgerdeltagelse i Agenda 21 arbejdet gode forudsætninger, fordi vi har en lang tradition for frivilligt arbejde baseret på lyst og engagement.

I det danske demokrati lægger vi vægt på information og medindflydelse. Med Agenda 21 går vi et skridt videre. Her bør alle spille en aktiv rolle – den folkelige deltagelse er en del af løsningen. Det handler altså også om, hvordan alle kan motiveres til at føle et medansvar. Derfor er der behov for nye måder at samarbejde på, mellem myndigheder, organisationer, virksomheder og borgere. Vi skal blive enige om, hvad der bør prioriteres, hvordan vi vil gøre, og hvad vi vil gøre enkeltvis og sammen. Agenda 21 giver mulighed for at bidrage positivt med visioner for områdets fremtidige tilstand og udvikling.

Mange af ovenstående synspunkter gælder også den proces vi står med i nationalparkpilotprojektet:

- Det er vigtigt, at vi samarbejder på tværs af interesser og bagland
- Det er vigtigt, at vi holder naturens tilstand og muligheder for udvikling, som det helt centrale i debatten
- Vi bør alle bidrage og være en del af debatten, så vi føler medansvar
- Det kræver nytænkning, løbende information til borgerne, prioritering af arbejdsopgaver og langsigtet planlægning

4.5.1 Supplerende forslag til hvordan nationalparken kan fremme en bæredygtig udvikling af området

Som nævnt i afsnit II, pkt. 4.1 er der mange emner, som i nationalparkregi har været taget op til debat og kunne videreudvikles til (små)projekter, herunder være temaer for foldere og konkrete formidlingsaktiviteter:

Natur

- *Miljø- og naturvenlig have:* Om dyrkning uden brug af kemi, om kompost – naturens gødning, om skadedyr/nyttedyr, om miljøplanter og om havens dyreliv
- *Spis naturen:* Naturen rummer en rigdom af spiselige planter, som kan indgå i madlavningen. Lær at kende det spiselige fra det giftige og at tilberede det på korrekt vis
- *Dyr i den nære natur:* Redekasser, døde træer med masser af liv, foderbræt og hvilke dyr bor hvor. Bedre levesteder for naturlige fjender af invasive arter, f.eks. pindsvin og tudser, som æder Iberisk Skovsnegl
- *Invasive arter:* Anvisning og information om biologiske bekæmpelsesmetoder overfor Iberisk Skovsnegl, Kæmpe Bjørneklo, Kæmpe Pileurt, Hybenrose mv., som skaber problemer i den nære natur
- *Bedre levesteder* for dyr og planter i byerne
- *Information:* For at undgå unødigt slid på sårbare naturområder, kan der gennemføres målrettede kampagner og oplysning om rigtig færdsel, ansvarlig i naturen og om adgangsmuligheder til naturområder

Ressourceforbrug og miljøbelastning

- *Pas på dit vand – du bor oven på det!* Vandkredsløb og ”vandvaner” i familiens hverdag. Sikring af grundvand og drikkevand
- *Kemikaliefri produkter og det gode valg:* Begrænsning af brugen af kemikalier i fremstilling af fødevarer og andre produkter. Det handler både om sundhed (allergi, astma mv.), samt om belastningen af miljøet (luft, vand, natur og dyr). Borgere ønsker mulighed for at vælge produkter uden kemi, produkter, der er sundheds- og miljømæssigt forsvarlige, renere produkter og viden om, hvordan de er fremstillet
- *Affald og produkters livscyklus:* Fornuftig forbrug af ressourcerne, øget kildesortering af affald og begrænsning af affaldsmængden
- *Faste affaldssteder,* f.eks. pladscontainer til papir-, flasker, -øldåser på relevante steder i parken.
- Udlevering / salg af *miljøvenlige/komposterbare affaldsposer* eller genbrugsnet til billige priser
- *Bedre udnyttelse af energien* – også de vedvarende energikilder. Information om energiformer, brug af brændeovne og CO2 neutrale energikilder, så drivhuseffekten forebygges. Forskning i hvordan man kan udnytte alternative energikilder – sol, vand, vind og bevilling af midler dertil
- Anvendelse af *miljøvenlige byggematerialer* til konstruktion af bygninger / primitive overnatningsfaciliteter i parken

Transport mv.

- *Transport i konflikt med natur, miljø og ressourcer:* Forslag om en mere økonomisk og fornuftig omgang med transport. Bedre kollektiv transport, udbygget stinet, sørg for samkørsel, udelad de korte ture og fremme af den teknologiske udvikling indenfor transportmidler og brændsel
- *Tydelig afmærkning af ruter og stier* (trave-, cykel- og ridestier, samt bilruter) og udbygget stinet
- *Busruter til besøgende*
- Sikre personer *adgang til naturområder,* som er privatejede

Erhverv

- *Økologi og fødevarer:* Indenfor nationalparken bør der lægges vægt på bedre kvalitet og sunde fødevarer uden unødvendige tilsætningsstoffer, sunde produktionsmetoder og bedre oplysning om varerne og lokale indkøb. Ekstra opmærksomhed overfor genmodificerede organismer og risici
- *Lokale erhvervsvirksomheder:* Indtænker miljøstyring i virksomheden omhandlende miljøpolitik, miljømålsætninger, miljøhandlingsplan og en løbende revision af miljøarbejdet. Målet med arbejdet er at forbedre virksomhedens ressourceudnyttelse og miljøbeskyttelse. Dette gælder ikke mindst virksomheder, som er placeret i det åbne land i tæt kontakt med naturen
- Erhvervslivet bør være en *aktiv part* i Agenda 21 arbejdet. Miljøindsatsen kan styrkes gennem grøn beskæftigelse, støtteordninger for renere teknologi, relevant efteruddannelse i miljøforhold for medarbejdere, stille miljøkrav til leverandører og indkøbe miljøvenlige produkter, rådgivning og brug af grønne afgifter.

I afsnit 2.4.2.4 har gruppen fremlagt forslag om, at der formuleres en strategi og handlingsplan for udviklingen af bæredygtig turisme i nationalparken i overensstemmelse med de krav, som stilles i EUROPARCs charter for bæredygtig udvikling af turismen i nationalparker. Herigennem sikres der en målrettet indsats for en bæredygtig turismeudvikling, der tager hensyn til lokalbefolkningen, naturen og samfundet.

Chartret peger på vigtigheden af, at udarbejdelsen af en fælles, sammenhængende beskyttelses- og turismestrategi sker i samarbejde med lokale aktører.

Strategien skal blandt andet:

- Fastsætte en række principper for bæredygtig turisme i en nationalpark
- Gøre myndighederne ansvarlige for at definere en strategi for en bæredygtig turismeudvikling og en handlingsplan i samarbejde med turismeerhvervet og den lokale befolkning
- Forpligtige turismevirksomheder til at definere en strategi og præcis handlingsplan for, hvordan de forvalter deres aktiviteter på en bæredygtig måde
- Tilskynde turoperatører og transportfirmaer til at gennemføre deres aktiviteter på en bæredygtig måde (herunder busselskaber)
- Sikre sund økonomisk vækst, så turismen i nationalparken ses som en mulighed frem for en trussel. Dette skal bl.a. opnås gennem udvikling af partnerskaber med naturbeskyttelsesgrupper, rejsearrangører, erhvervsliv, lokale myndigheder og andre lokale interessegrupper.

Chartret og andre forhold vedrørende bæredygtig turisme er nærmere beskrevet i bilag 4.

Der er stadig lang vej, før turisterhvervet i bred forstand er bæredygtigt, men sådanne nye initiativer kan medvirke til, at hensynet til miljø og bæredygtighed helt generelt får en central rolle for de forskellige turistvirksomheder og destinationer, som herved signalerer ansvarlighed overfor turisterne.

Mange turistvirksomheder føler sig grønne, f.eks. campingpladser, fordi de ligger i naturen. Men det er ikke nok at bo i naturen, man skal også passe på den. Bæredygtighed og miljø skal tænkes ind som en profil i virksomhederne, som en del af kvaliteten og ansvarligheden.

Økologisk bondegårdsferie har som eksempel fundet en bred målgruppe i yngre familier med små børn, der fokuserer på grøn bevidsthed, og ønsker en større bevidsthed omkring maden. Børnene oplever, hvor maden kommer fra, de nyder naturen og oplever landsbyerne i en afslappet atmosfære, væk fra storbyerne og hverdagens støj og stress. Denne ferieform støtter arbejdsgruppen.

Spørgsmålet er, hvad der skal til for at få flere til at vælge miljøhensyn og bæredygtighed også i feriesammenhæng. Måske skal der et kvalitetsstempel til som trækplaster. Det er i hvert fald sikkert, at Turistbranchen må påtage sig noget af ansvaret for natur og miljø, hvilket den enkelte lokale borger også må.

Vi har i denne rapport sat fokus på faktorer vi mener er vigtige at inddrage for at nationalparker kan betyde en forskel for den danske natur. Arbejdet med at sikre naturkvaliteten og forøge den kræver helhedstænkning, samt en forvaltning af alle natur-, miljø-, erhvervs- og kulturhistoriske interesser under ét. Forskellige grupper af borgere – unge som ældre, har i arbejdsgruppens forløb kommet med ideer, videreudviklet dem og givet dem til kende, som de fremstår i denne rapport. Rapporten er arbejdsgruppens bud på en fremtidig bæredygtig naturforvaltning af nationalparker i Danmark!

5 BILAG

- Bilag 1. Arbejdsgruppens kommissorium
- Bilag 2. Bidrag fra Rønde Handelsstandsforening
- Bilag 3. Bidrag fra Ebeltoft Handelsstandsforening
- Bilag 4. Bæredygtig turisme – hvordan planlægges en bæredygtig turismeudvikling? Indlæg af forskningsassistent Pernille Kernel, KVL, Skov & Landskab
- Bilag 5. Forslag til tilskuds- og støtteordninger
- Bilag 6. Rapporten ”Mere og bedre natur i sommerhusområder – udvikling og afprøvning af et værktøj til borgerinddragelse i forbindelse med pilotprojekt Nationalparken Mols Bjerger
- Bilag 7. Nationalpark i børnehøjde, Syddjurs Friskole, 2003

6 REFERENCER

- Center for Alternativ Samfundsanalyse 2001: Grønne job fremmer udvikling af bæredygtig turisme. Erfaringer fra evalueringen af Den Grønne Jobpulje.*
- Center for Regional og Turismeforskning, Center for Skov, Landskab og Planlægning, KVL.*
- Christensen, H. S. 2002: Løser nationalparker problemerne i dansk naturforvaltning? – Global økologi 5: 6-8.*
- Danmarks Naturfredningsforening og Friluftsrådet 1999: Det bæredygtige samfund. Idéhæfte om Agenda 21 i Danmark.*
- Danmarks Naturfredningsforening 2001: Forandringsagent i Lokal Agenda 21.*
- Danmarks Turistråd 2004: Rapport over forprojekt Case Møn til Nationalparker i Danmark – udvikling af et bæredygtigt Aktiv Ferieprodukt.*
- Ebeltoft Kommune 2003: Strategi for kommuneplanlægning og Lokal Agenda 21.*
- Edlev, L. T. 2004: Natur og miljø i pædagogisk arbejde.*
- Miljøministeriet Landsplanafdelingen 2002: Strategi for lokal Agenda 21 – en vejledning.*
- Miljøministeriet 2003: Natur og miljø. Tema: Vores vand.*
- Naturvejlederforeningen i Danmark 2003: Nationalparker. – Naturvejleder 4.*
- Nørgaard, E. & Stenild, M. 2003: Kodeordet er borgerinddragelse. – Momentum 1, Jord og Viden tema: 10-13.*
- Regeringen 2001: Forslag til Danmarks strategi for bæredygtig udvikling. Udvikling med omtanke – fælles ansvar.*
- Rønde Kommune 2004: Lokal Agenda 21 strategi. Rønde Kommune 2004-2008 – Arbejdet for en bæredygtig fremtid.*
- Syddjurs Friskole 2003: Nationalpark i børnehøjde. Natur og tekniktema for 6.-7. klasse.*
- Teknologirådet 2001: Bæredygtig vækst – hvordan? Et debatoplæg om forbrug, livsstil, miljø og teknologi.*
- Teknologirådet 2002: Borgernes Idékatalog. Resultater fra tre borgerhøringer om ”Bæredygtig vækst – hvordan”.*
- Videnscenter for Naturfaglig Dannelse 2003: Børn og natur – hvorfor og hvordan? – om naturfaglig dannelse for børn og unge.*